

Vlaams
Parlement

ingediend op **44** (2018-2019) – Nr. 1
25 maart 2019 (2018-2019)

Jaarverslag

van het Vlaams Vredesinstituut

2018

2018

vlaams
vredesinstituut

“Mede door het wetenschappelijk onderzoek van het Vredesinstituut bevestigt Vlaanderen zijn reputatie als vredesregio,,

Voorzitter Vlaams Parlement

Toespraak op het Parlementair Forum
voor Kleine en Lichte Wapens

2 VOORWOORD

8 Publicaties en adviezen

- 12 Een evaluatie van het Vlaams actieplan ter preventie van gewelddadige radicalisering en polarisering
- 16 Oefenen in het democratische conflict
- 26 Een schot in de roos?
- 32 Militaire investeringen:
Nieuwe uitdagingen voor de controle op de export van militair materieel in Vlaanderen
- 41 Evaluatierapport van
de Wetenschappelijke Raad 2018

VOORWOORD

TINE DESTROOPER,
Directeur Vlaams Vredesinstituut

DE WERELD VERANDERT AAN EEN RAZENDSNEL TEMPO.

Technologische evoluties, globale politieke ontwikkelingen, conflicten en polarisering nopen beleidsmakers, middenveldorganisaties, onderzoekers en burgers om kritisch te zijn en het hoofd koel te houden.

Dat is waar ons werk om draait: in deze snel evoluerende wereld mee zoeken naar oplossingen om op een vreedzame manier om te gaan met die veranderingen. Het dagelijkse nieuws toont ons dat dit geen evidentie is. Net daarom is het werk van een instituut zoals het onze zo belangrijk. Het is essentieel om ons doen en ons denken over vrede altijd te baseren op een goed begrip van onze veranderende samenleving.

Of het nu gaat over omgaan met controversiële onderwerpen in de klas, de evaluatie van beleid inzake radicalisering, een beter begrip van de veiligheidsrisico's van illegale vuurwapens of de optimalisatie van het Vlaamse wapenexportbeleid: bij het Vredesinstituut zijn we er fundamenteel van overtuigd dat een goed beleid gestoeld is op feiten. Zoals Timothy Snyder schreef in *Over Tirannie*: "Wie feiten verwerpt, verwerpt vrijheid, want als er niets meer waar is, is er geen kritiek meer mogelijk."

Maar er is meer nodig dan enkel feiten. Johan Galtung meent dat "vrede de harten aanspreekt, studies de hersenen. Beide zijn nodig." Wij voeren die studies uit, maar we willen niet vervallen in puur technische analyses of droge rapporten. Als nieuwe directeur onderzocht ik met het team hoe we op een directe en dynamische manier onze doel-

publieken kunnen bereiken. Ons doel was een breder draagvlak te creëren, zonder daarbij in te boeten op onze hoge wetenschappelijke standaarden. Daar zit soms een spanningsveld: we communiceren op basis van feiten en wetenschappelijk onderzoek, maar willen ook een waardevol verhaal vertellen dat bijdraagt aan een meer vreedevolle samenleving.

Populistische *post-truth* en *post-fact* uitlatingen mogen dan steeds gangbaarder worden, wij toonden de mogelijkheid van een genuanceerd op-feiten-gebaseerd verhaal over vrede en conflicthantering, zelfs over de meest delicate aspecten daarvan, zoals polarisatie of omgaan met de herinnering aan een gewelddadig conflict. Telkens reikten we verschillende perspectieven aan, die beleidsmakers toelieten geïnformeerde keuzes te maken. Vaak werden deze perspectieven in acht genomen. Soms niet.

Wij waren niet de enigen die een kritische geïnformeerde stem vertolkten. Het Vlaams Vredesinstituut is in Vlaanderen weliswaar uniek als onafhankelijke en paraparlementaire onderzoeksinstelling, maar er zijn meer denktanks en studiecetra in het domein van vredesonderzoek dan ooit te voren. Dat is bemoedigend. En meer dan ooit tevoren zijn er mogelijkheden om onderzoeksresultaten in een mum van tijd breed te delen via sociale media. Ik zette hier samen met het team sterk op in, zodat we binnen onze expertises op een directere manier duiding kunnen verschaffen over actuele thema's.

Diezelfde sociale media brengen echter ook risico's mee: onvolledige of foute informatie heeft soms meer bijval dan juist genuanceerde informatie. Telkens weer riepen wij op om die nuance en die verschillende perspectieven te zien en mee te nemen.

Twee belangrijke domeinen waarin we dit deden waren de vraag omtrent mogelijke overheidsfinanciering voor militair en *dual use* onderzoek enerzijds, en de regelgeving inzake de schietsport in Vlaanderen anderzijds. In beide gevallen toonden we de complexiteit van de onderwerpen, maar deden we ook concrete voorstellen voor optimalisatie van beleid.

Daarnaast brachten we in 2018 een belangrijk boek uit gericht op praktijkmensen uit het onderwijs. Hierbij reikten we op-theorie-gebaseerde handvatten aan voor het omgaan met controversen en polarisatie in de klas. Het aanspreken van deze nieuwe doelgroep liet ons toe om breed maatschappelijk relevant te zijn, zonder daarbij onze aandacht voor beleidsgericht onderzoek uit het oog te verliezen. Dit is een verwezenlijking van ons instituut, waar ik als directeur bijzonder trots op ben.

Naast directere communicatie en het verbreden van ons doelpubliek, vond ik het belangrijk om in te zetten op internationalisering. Met ons jaarlijks advies en factsheets bij het jaarverslag buitenlandse wapenhandel van de Vlaamse Regering zetten we in 2018, naast de traditionele focus op Vlaanderen, expliciet in op het wegen op andere beleidsniveaus, zoals Europa. We belichtten de verwezenlijkingen van Vlaanderen en

hoe die een Europees beleid positief mee kunnen vormen, evenals de pijnpunten in het Vlaamse beleid en hoe die kunnen verholpen worden door meer Europese samenwerking en gedegen opvolging op Vlaams niveau.

Onze internationale zichtbaarheid, en daarmee die van Vlaanderen als vredesregio en van het Vlaams Parlement als belangrijke actor in dit domein, verhoogden we ook op een succesvolle manier met de slotconferentie van ons onderzoeksproject naar illegale vuurwapenmarkten in Europa. Deze conferentie bracht beleidsmakers en praktijkmensen van over heel Europa naar het Vlaams Parlement en werd internationaal opgepikt door onder meer *The Guardian* en *The Washington Post*.

Ook andere initiatieven, zoals de samenwerking met het Parlementair Forum voor Kleine en Lichte Vuurwapens, brachten parlementsleden van over de hele wereld naar het Vlaams Parlement, en door deelname aan internationale evenementen, konden we ons onderzoek presenteren tot de hoogste niveaus van de Verenigde Naties in New York en bij academische instellingen in de hele EU en VS.

Tot slot, was 2018 een groeijaar voor ons instituut. We wonnen verschillende internationale onderzoeksprojecten en konden zo bijkomende mensen aanwerven. Zo diversifieerden we onze doelgroepen en de thema's waar rond we werken, zonder onze opgebouwde expertise uit het oog te verliezen. Dit is belangrijk, want zowel de grote sterkte als het grote risico van hedendaagse wetenschap ligt in een ver doorgedreven specialisatie. Dit geldt ook voor ons werk: we brengen inzichten samen in specifieke domeinen waar empirische kennis schaars maar noodzakelijk is. We mogen echter niet verzanden in een te nauwe focus. Daarom engageerden we ons in 2018 om onze expertise uit te breiden en om ons, als experts, in te schrijven in een groter verhaal over vrede en conflictpreventie.

De waardering voor ons werk en onze unieke expertise toont dat vredesonderzoek veel betekent in de wereld van vandaag. Echter, om betekenisvol te kunnen zijn, moet vredesonderzoek worden uitgedragen door een breed netwerk – niet per se van gelijkgezinden, maar van individuen en groepen die overtuigd zijn van het belang van geïnformeerd debat over vrede. Dit jaarrapport werpt een behind-the-scenes blik op hoe wij dit als onderzoeksinstelling bij het Vlaams Parlement doen, bijvoorbeeld door verkozen volksvertegenwoordigers aan te moedigen een beroep op ons te doen zodat wij hen kunnen ondersteunen in het maken van verantwoorde beleidskeuzes.

Dat is ook onze ambitie voor 2019. Om verder te groeien, te internationaliseren en die debatten verder te stofferen, om nieuwe doelpublieken aan te spreken, in Vlaanderen en ver daar buiten, en om dat te blijven doen met aandacht voor verschillende perspectieven, maar ook voor de fundamentele ambitie om bij te dragen aan een geweldloze samenleving bij ons en elders.

“Om betekenisvol te kunnen zijn, moet vredesonderzoek worden uitgedragen door een breed netwerk van niet per se gelijkgezinden, maar van individuen en groepen die overtuigd zijn van het belang van geïnformeerd debat over vrede,,

Tine Destrooper
Directeur Vlaams Vredesinstituut

PUBLICATIES

BOEKEN

17/04/2018

Triggering Terror: Illicit gun markets and firearms acquisition of terrorist networks in Europe, Nils Duquet (Ed.)

18/04/2018

Firearms acquisition by terrorists in Europe. Research findings and policy recommendations of project SAFTE, Nils Duquet & Kevin Goris

21/09/2018

Omgaan met controverse en polarisatie, Maarten Van Alstein, uitgeverij Pelckmans Pro

RAPPORTEN

15/06/2018

Overheidssteun voor dual use en militaire O&O. Uitdagingen en implicaties voor het Vlaams beleid, Diederik Cops

06/09/2018

SIPRI Jaarboek 2018 – Samenvatting in het Nederlands

08/11/2018

Een schot in de roos? Uitdagingen inzake de regulering van de schietsport in Vlaanderen, Nils Duquet

21/11/2018

Policy brief: Versterking van de wapenuitvoercontroles door betere informatie-uitwisseling, Diederik Cops

ARTIKELS

10/2018

1918 en het voortdurende geweld (La perpetuation de la violence après 1918), in Getuigen tussen geschiedenis en herinnering (Témoigner entre histoire et mémoire), Maarten Van Alstein

10/2018

Front 14-18. The experience of battle in WWI and the fascist culture of violence in post-war Germany, in Getuigen tussen geschiedenis en herinnering, Maarten Van Alstein

07/11/2018

Ingehaald door het heden? Een kanttekening bij de eeuwherdenking van de Eerste Wereldoorlog in Vlaanderen, in Streven Web, Maarten Van Alstein

ACTIVITEITEN

24/04/2018

Presentatie **'Jaarverslag 2017'**
Vlaams Parlement, Brussel

05/06/2018

Presentatie **'Jaarverslag 2017'**
Commissie Buitenlands Beleid, Brussel

27/09/2018

Lunch lezing Vredesinstituut
Buitenlands Beleid, Brussel

7/10/2018

Opening tentoonstelling **'The graves are nice this time of the year'** Jimmy Kets
CC Sint-Niklaas, Sint-Niklaas

14/11/2018

Presentatie **'Righting victim participation in transitional justice'**
Colombia University, New York

17/11/2018

Openingsweekend bezoekerscentrum
Vlaams Parlement, Brussel

18/11/2018

Bijdrage **'117th annual meeting'**
American Anthropological Association, San José

7/12/2018

Workshop **'Peacebuilding'** USCIA & Universiteit Antwerpen, Antwerpen

19/12/2018

Bijdrage gespreksavond **'Recht op leven in vrijheid'**, Mortsel

ADVIEZEN

15/06/2018

Advies over de actualisering van de IWT-richtlijn en over het Vlaamse beleid ten aanzien van steun aan dual use en militaire O&O

08/11/2018

Advies inzake het beperken van de veiligheidsrisico's verbonden aan de schietsport in Vlaanderen

04/12/2018

Advies Vlaamse buitenlandse wapenhandel 2017

Een evaluatie van het Vlaams actieplan ter preventie van gewelddadige radicalisering en polarisering

Onderzoekers Lore Colaert en Yamina Berrezzeg evalueren, samen met Kevin Goris, het actieplan omtrent de preventieve aanpak van gewelddadig extremisme. Dit Vlaams beleid werd in 2015 ontwikkeld in de context van de recente terroristische aanslagen op Europees grondgebied, alsook het vertrek van veelal jonge Vlaamse burgers naar Syrië en Irak om er te vechten aan de zijde van extremistische groeperingen. Het Vlaams Vredesinstituut voert in opdracht van de Vlaamse Regering een evaluatie van het gevoerde beleid uit. Een bijzonder boeiende opdracht die ook een aantal uitdagingen met zich meebrengt. De evaluatie van de beleidsaanpak van extremisme is een uitermate belangrijke maar ook delicate oefening. Het gaat om beleid dat met kwetsbare mensen werkt, er zijn privacy issues, veiligheidsimplicaties, en er zijn risico's op onbedoelde gevolgen zoals het stigmatiseren van groepen.

YAMINA BERREZZEG & LORE COLAERT
 INTERVIEW DOOR
BRIGITTE HERREMANS & NAOMI OWUSU ANSAH

Vooreerst: wat is radicalisering?

Lore: Europese beleidsmakers schoven de term 'radicalisering' naar voor na de aanslagen in Madrid (2004) en Londen (2005) om inzicht te krijgen in het precieze proces van hoe een individu dat opgroeide in deze samenleving in staat is om een terroristische daad te plegen. Het beleid focust sindsdien sterk op het individu en diens ideologie terwijl het belang van de maatschappelijke context als voedingsbodem voor terrorisme naar de achtergrond verschoof. Ondertussen is de term ook een containerbegrip geworden, om veel ruimere problemen rond omgaan met diversiteit te duiden, zoals bijvoorbeeld levensbeschouwelijke conflicten op school. Om al deze redenen is het een beladen term geworden. Wij gebruiken de term zo strikt mogelijk, om het socialisatieproces te duiden dat voorafgaat aan extremisme, dat zich uiteindelijk kan manifesteren in terrorisme.

Wat zijn de oorzaken van (gewelddadige) radicalisering?

Lore: Wetenschappers zijn het hier niet over eens. De ene legt meer de nadruk op extremistische ideologieën als oorzaak, de andere op maatschappelijke voedingsbodems. Het enige punt waar wel eensgezindheid over bestaat, is dat heel veel factoren een rol spelen in radicaliseringsprocessen: grieven, netwerken, extremistische ideologieën, en gelegenheden om tot actie over te gaan.

Yamina: Die uiteenlopende oorzaken van radicalisering spelen dan nog eens op verschillende niveaus. Op individueel niveau kan bijvoorbeeld een identiteitscrisis bij een jongere meespelen, of de nood aan sensatie of status. Op groeps-

niveau kunnen bijvoorbeeld broers, een geliefde, of een rekruteerder belangrijke factoren zijn in een radicaliseringsproces. Op maatschappelijk niveau, tot slot, kunnen aanslagen in Europa of de vluchtingencrisis er bijvoorbeeld voor zorgen dat individuen radicaliseren.

Welke uitdagingen stelt een evaluatie van de beleidsaanpak van extremisme?

Yamina: De evaluatie van antiradicaliseringsbeleid stelt ons voor een aantal methodologische uitdagingen. Zo vormt het gebrek aan consensus over wat het probleem 'radicalisering' is, wat de oorzaken ervan zijn en wat de doelstelling van een beleidsaanpak moet zijn, een grote hindernis. Ook het effect van interventies is moeilijk aan te tonen aangezien het gaat over het meten van een 'non-event'; je zou als het ware moeten kunnen vaststellen dat een terroristische aanslag niet heeft plaatsgevonden omwille van het gevoerde beleid. Zelfs als een verandering – zoals een daling van het aantal vertrekkers – kan worden vastgesteld, dan blijft de vraag of die veranderingen kunnen worden toegeschreven aan het gevoerde beleid en niet aan andere persoonlijke, sociale of maatschappelijke omstandigheden.

Lore: De opbouw van het Vlaams Actieplan (2015) zorgt ook voor uitdagingen. Het doel van het actieplan is duidelijk: 'jongeren en jongvolwassenen die risico lopen om te radicaliseren zo snel mogelijk detecteren en hen zo aan boord houden van onze samenleving.' Het is echter niet altijd duidelijk hoe alle maatregelen tot dit doel bijdragen. Daarnaast bestaat het plan deels uit bestaand beleid en deels uit nieuwe projecten, die soms worden uitgevoerd door vzw's of lokale besturen.

Andere gelijkaardige initiatieven zijn dan weer niet allemaal opgenomen in het Actieplan. Deze complexe structuur heeft ook wel te maken met de eigenheid van preventie. De verhouding tussen regulier beleid, zoals integratie en inburgering, en een beleid dat focust op groepen die kwetsbaar zijn voor extremisme, is niet eenvoudig. Het actieplan erkent ook dat werken aan een inclusieve samenleving met kansen voor iedereen de meest primaire vorm van preventie is, maar dat extra maatregelen nodig zijn voor specifieke doelgroepen.

Net als elders is er in Vlaanderen een proliferatie van initiatieven om extremisme tegen te gaan. Waarom gaat het nu zo snel?

Lore: Het Vlaams Actieplan kwam er in 2015. De Vlaamse politiek voelde een grote urgentie omdat er honderden Belgische jongeren naar Syrië en Irak waren getrokken. En daarbij kwam gaandeweg ook de bezorgdheid: hoe gaan we te werk indien de jongeren terugkeren?

Yamina: Enkele steden en gemeenten waren toen al langer aan het uitzoeken hoe ze met deze problematiek konden omgaan. Lokaal zijn de noden namelijk vaak beter gekend, kan er makkelijker op ingespeeld worden en is samenwerking tussen verschillende betrokken actoren vaak eenvoudiger. De burgemeesters van Vilvoorde, Antwerpen, Maaseik en Mechelen trokken aan de alarmbel en ontwikkelden voor het eerst een handleiding voor gemeenten.

Lore: Pasklare antwoorden waren er echter niet. Ook bij onderzoekers duurde het

even voor we een weg vonden in dit complexe domein. Wij voerden bij het Vredesinstituut reeds onderzoek naar jongeren en stedelijk geweld, en verlegden gaandeweg onze focus naar extremisme.

Hoe ontstond de vraag voor een evaluatie van het Vlaams Actieplan?

Yamina: Net als in andere regio's was het Vlaams beleid aanvankelijk eerder experimenteel. Veel initiatieven ontstonden vooral lokaal, of werden overgenomen vanuit andere landen. Het was echter niet altijd duidelijk waarom bepaalde maatregelen als 'goede praktijken' werden beschouwd. Veel effectiviteitsonderzoek over die maatregelen bestaat er namelijk nog steeds niet.

Lore: Na verloop van tijd daalde het gevoel van urgentie en kwam er ruimte om na te denken over evaluatie. In 2018 kregen wij de opdracht om het Vlaams Actieplan te evalueren. Idealiter worden beleidsmakers van bij de opzet van het beleid betrokken, om indicatoren op te stellen om in een later stadium het beleid te kunnen evalueren. Dit maakt het beleid van meet af aan al doelgericht.

Wat leert de ervaring in andere landen? Van practice naar evidence-based onderzoek

Yamina: Hoewel er wel degelijk kennis- en informatie-uitwisseling plaatsvindt op nationaal en internationaal niveau, is er nog steeds weinig geweten over 'wat nu werkelijk werkt'. Toch is het mogelijk om stap voor stap de effectiviteit van sociale preventie te meten. Onderzoekers Veerman en van Yperen (2008) hebben bijvoorbeeld in het kader van hun onder-

zoek naar jeugdhulpinterventies een 'effectiviteitsladder' ontwikkeld. Volgens hen kan je via praktijkgestuurd onderzoek gaandeweg meer te weten te komen over de bestaande praktijken en hun effecten. Daarvoor moeten onderzoekers onder meer de theoretische assumpties van praktijkmensen identificeren, ze expliciteren en empirisch onderzoeken om gaandeweg ook de effectiviteit van een interventie te kunnen aantonen. Praktijkgestuurd onderzoek moet met andere woorden de kloof tussen 'niets weten' en 'alles weten' dichten. Wij gebruiken deze effectiviteitsladder als basis voor ons evaluatief raamwerk.

Hoe is een eigen evaluatief raamwerk tot stand gekomen?

Yamina: In een eerste fase maakten we een onderscheid tussen het programma- en projectniveau. Ons onderzoek heeft een zandlopermodel waarbij eerst een theoretische scan van het hele actieplan aan bod komt. Hoe coherent zijn de maatregelen gelinkt aan het overkoepelend doel? Wat is de beleidsrelevantie? Is er overeenstemming met de inzichten uit de literatuur? Erna verdiepen we ons in een aantal beleidsdomeinen uit het actieplan: lokale en persoonsgerichte aanpak, jeugd en onderwijs.

Ook binnen die verdiepende studies hantieren we een zandloperstructuur en kijken we eerst naar het programmaniveau: welke rol is er weggelegd voor bijvoorbeeld jeugdwerk in het beleid tegen radicalisering? Welke rol ziet de sector voor zichzelf? Wat zegt de literatuur? Daarna focussen we op enkele specifieke projecten binnen elk domein, zoals de jeugdwerkprojecten voor een positieve identiteitsontwikkeling, of onderwijsprojecten over omgaan met polarisatie op school.

ACTIVITEITEN RADICALISERING

26/03/2018

Workshop **'Extremisme aan leerkrachten en leerlingen uit secundair onderwijs'**, Oudenaarde

18/04/2018

Bijeenkomst stuurgroep **'Towards a road map for monitoring & evaluation local and community-based PVE policies in Belgium'** Open Society Foundations, Brussel

28/05/2018

Bijdrage discussie **'The Special Rapporteur on the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism on Belgian policies to counter terrorism and extremism'** Egmont Instituut, Brussel

10/12/2018

Multi-stakeholders seminarie **'The role of monitoring and evaluation methods on boosting the effectiveness of PVE measures'** Open Society Foundations & Egmont Instituut, Brussel

ACTIVITEITEN HERINNERINGSEDCATIE

04/03/2018

Tentoonstelling **'The art of war: artist talk'** i.s.m. Kazerne Dossin, Mechelen

18/05/2018

Presentatie **'Herinnering Spaanse Burgeroorlog'** i.s.m. Kultuurfactorij De Monty & Vredescentrum, Antwerpen

09/11/2018

'Elfnovemberlezing 2018 met Kader Abdolah' i.s.m. Westtoer, Ieper

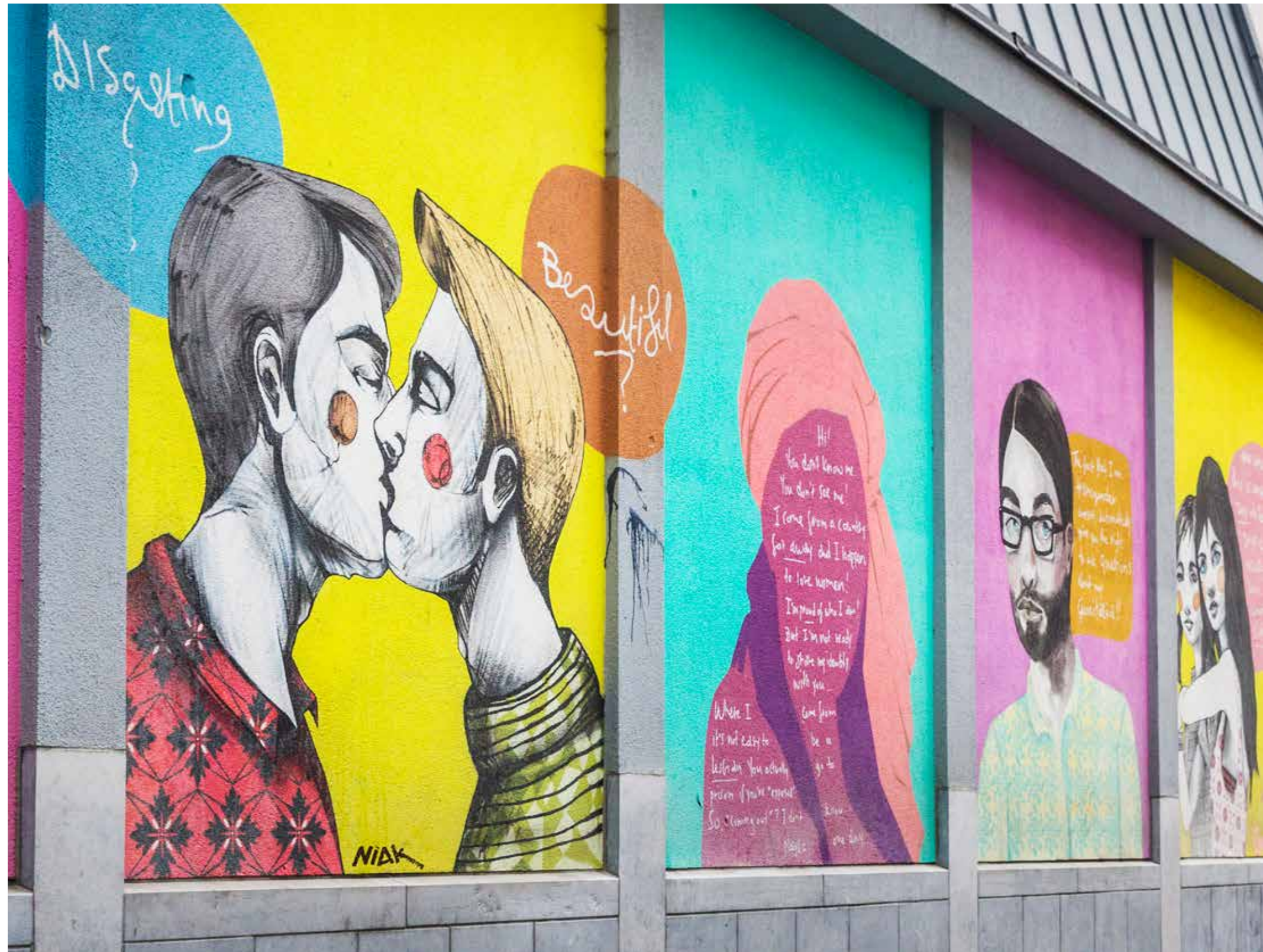
In deze studie combineren we de effectiviteitsvraag tevens met een wenselijkheidsvraag.

Lessons learned?

Lore: We kunnen reeds een aantal lessen trekken uit ons lopend onderzoek. Eerst en vooral is het belangrijk om van bij de beleidsopzet aan evaluatie te denken en onderzoekers te betrekken.

Yamina: Bovendien dienen we, zoals hierboven vermeld, een onderscheid te maken tussen de evaluatie van een programma, zoals het actieplan, of de evaluatie van een specifieke interventie of project. Hierbij is het van belang om een goede afbakening te hanteren. Niet alles kan worden geëvalueerd: het is een werk van lange adem, dat tijds- en geldrovend is. Hoe specifieker je afbakent, hoe meer diepteonderzoek je kan voeren. De timing is hierbij uitermate belangrijk.

Lore: Onderzoekers en overheden kunnen samen kaders aanreiken aan de uitvoerders van projecten. Met die kaders kunnen ze projecten selecteren, ondersteunen en evalueren. Die kaders kunnen we nieuw ontwikkelen, maar we kunnen ons ook baseren op bestaande kaders. Zo gebruikt bijvoorbeeld De Touter, een organisatie die ouders ondersteunt bij het omgaan met extremisme, een bestaand kader van opvoedingsondersteuning om hun project te evalueren. Het neerschrijven van goede praktijken vraagt behoorlijk wat tijd, maar door de betrokkenheid van onderzoekers zal de kennis over de werking van interventies sterk toenemen.

Oefenen in het democratische conflict

Een blik op de nieuwe eindtermen burgerschap

In december 2018 keurde het Vlaams Parlement nieuwe eindtermen goed voor de eerste graad van het secundair onderwijs. De komende jaren staan ook onderwijsdoelen

voor de tweede en derde graad op de agenda. Waarnemers van het Vlaamse onderwijs waren niet verwonderd over de prominente plaats van burgerschapscompetenties in de nieuwe eindtermen. De afgelopen jaren is de vraag naar meer burgerschapsvorming alleen maar sterker geworden. Dat heeft niet alleen te maken met terugkerende bezorgdheden over de gehechtheid van jongeren aan de waarden van de democratie. Er leeft in het onderwijsveld ook een breed gedeeld aanvoelen dat maatschappelijke spanningen en tegenstellingen zich steeds scherper stellen. Dit voedt de idee dat jongeren versterkt moeten worden in hun vermogen om met conflicten en tegenstellingen om te gaan.

KEVIN GORIS & MAARTEN VAN ALSTEIN

In dit essay bekijken we de nieuwe eindtermen burgerschapsvorming van naderbij. We vertrekken van het onderzoek dat het Vredesinstituut verricht op het snijpunt tussen conflictantering, vredesopvoeding en burgerschapsvorming. Dit leidde in 2018 tot een boek over controversie en polarisatie in de klas. In het bijzonder stellen we de vraag in hoeverre de nieuwe eindtermen aanknopingspunten bieden om op school aan de slag te gaan rond maatschappelijke conflicten en controversiële thema's.

Een ontvlambare context

Sinds enkele jaren doen in onderwijskringen steeds meer verhalen de ronde over conflicten en spanningen in klassen en scholen. Het gaat dan bijvoorbeeld over leerlingen die zo confronterend of haatdragend uit de hoek komen dat ze leerkrachten naar adem doen happen; over confrontaties tussen groepen leerlingen; of ook wel over discussies die zo bitsig worden dat ze ontsporen in gescheld. Niet zelden zijn het controversiële thema's als migratie, levensbeschouwelijke symbolen, gender of actuele politieke twisten die de temperatuur in de klas danig doen oplopen. Explosieve onderwerpen die dus niet alleen op Twitter en televisie makkelijk tot heftige discussies en gespannen situaties leiden, maar op elk ogenblik ook de klas in een conflictueuze greep kunnen nemen.

Gezien de toenemende maatschappelijke spanningen is het niet vreemd dat dit soort verhitte situaties op de Vlaamse onderwijsagenda zijn verschenen. Aan conflictstof inderdaad geen gebrek in onze samenleving. Jachtig voortgedreven door globalisering, economische transformatie en digitalisering verandert die samenleving razendsnel.

ACTIVITEITEN HERINNERINGSEDUCATIE

15/06/2018

Keynote 'Leren uit het verleden'
Studiedag Holocausteducatie in Kamp
Westerbork, Hooghalen

27/09/2018

Presentatie 'Leren uit het verleden?'
Strategische denkdag Nationaal Comité
4 en 5 mei, Amsterdam

7/10/2018

Bijdrage gesprek 'Herdenken in Vlaanderen en Nederland' De Brakke Grond,
Amsterdam

15/10/2018

Bijdrage panelgesprek 'Herinnerings-
culturen in gesprek' Belgische
Ambassade, Berlijn

ACTIVITEITEN POLARISATIE EN CONTROVERSE

30/01/2018

Keynote **'Polarisatie en controversie'**
Studiedag Stedelijk Onderwijs
Antwerpen, Mechelen

21/06/2018

Presentatie **'Omgaan met controversie en polarisatie in de klas'** Studiedag polarisatie als verrijking en bedreiging in Kazerne Dossin, Mechelen

21/09/2018

Boekpresentatie **'Omgaan met controversie en polarisatie in de klas'** Vlaams Parlement, Brussel

17/10/2018

Presentatie **'Controverse en polarisatie in de klas'** Cultuurdagen CANON Cultuurcel, Antwerpen

22/10/2018

Presentatie **'Controverse en polarisatie in de klas'** Studiedag Fonds Aurore Ruyffelaere over burgerschap en herinneringseducatie, Brussel

31/10/2018

Debat **'Onderwijs 2.0: Uitdagingen voor het onderwijs van morgen'** Lerarendag Boekenbeurs, Antwerpen

17/12/2018

Introductie **'Omgaan met diversiteit en controversie in tijden van polarisering'** Onderwijsnetwerk Antwerpen, Antwerpen

Dat biedt niet alleen mogelijkheden tot vooruitgang en snellere communicatie, het roept ook allerhande conflicten en spanningen op. In snel veranderende samenlevingen drijven vraagstukken over identiteit, erkenning en macht sneller aan de oppervlakte. Deze kwesties worden niet alleen geïnspireerd door behoeftes zoals nood aan waardering, een thuisgevoel en verbondenheid. Ze worden ook gevoed door politieke emoties zoals onbehagen, verontwaardiging en woede. Daarom lenen ze zich bij uitstek tot heftige discussies en woelige tegenstellingen.

Dat is geen nieuw verschijnsel. In de 19de en 20ste eeuw – periodes van gelijkaardig intense modernisering – werd onze samenleving getekend door minstens even scherpe breuklijnen: reactionair versus modern, katholiek versus vrijzinnig, kapitaal versus arbeid, Vlaams versus Franstalig. Polarisatie mag dezer dagen een term zijn waar iedereen de mond van vol heeft, het fenomeen is inderdaad ouder dan vandaag. De ingrijpende veranderingen van de afgelopen decennia maken wel dat vertrouwde pacificatiemodellen – denk bijvoorbeeld aan verzuiling en een batterij aan maatschappelijke overlegstructuren – onder druk zijn komen te staan.

Gevolg is dat we vandaag zoekende zijn naar adequate manieren om met nieuwe breuklijnen en conflictreservoirs om te gaan. Vandaar wellicht ook de alom gehoorde roep om burgerschapsvorming. De democratie, een experiment dat elke dag opnieuw aangegaan moet worden om te functioneren, heeft immers voortdurend nood aan een hernieuwing van het engagement van de samenleving. Dat vergt niet alleen de inzet van zoveel mogelijk burgers,

ook nieuwe generaties kinderen en jongeren verdienen aandacht. We worden immers niet als democratische burgers geboren; we moeten het worden. En om die arbeid te volbrengen, is het in een ontzuilende en gefragmenteerde samenleving haast onvermijdelijk dat beleidsmakers naar het onderwijs kijken.

Dialogo en conflict in de nieuwe eindtermen

Dat brengt ons bij de nieuwe eindtermen burgerschapsvorming zoals het Vlaams Parlement die op 5 december 2018 bij decreet aannam. Burgerschap is opgelijst als een van de zestien sleutelcompetenties die in het nieuwe systeem van onderwijsdoelen geformuleerd worden. De decreetgever verbindt deze sleutelcompetenties, die in tal van concrete eindtermen uitgewerkt worden, niet uitdrukkelijk aan specifieke vakken. Het uitgangspunt is dat schoolbesturen, schoolteams en leerkrachten de vrijheid hebben om de eindtermen op verschillende manieren te combineren.

De sleutelcompetenties burgerschap bevatten bovendien een reeks 'transversale' eindtermen. Dit betekent dat deze eindtermen gerealiseerd moeten worden "in samenhang met inhoudelijke eindtermen van meerdere sleutelcompetenties" (decreet, artikel 3, 3°). Zo kunnen leerkrachten en scholen op innovatieve manieren invulling geven aan burgerschapsvorming. Tegelijkertijd stelt deze benadering heel wat uitdagingen aan schoolteams, omdat ze in de praktijk vaak een nieuwe manier van denken en organiseren zal vergen.

Inhoudelijk worden de 'burgerschapscompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven' uitgewerkt in eindtermen

DE BOUWSTENEN VAN BURGERSCHAPSVORMING IN DE EINDTERMEN

De verschillende aspecten van burgerschapscompetenties worden in de nieuwe onderwijsdoelen geëxpliciteerd in verschillende bouwstenen. Van leerlingen wordt verwacht dat ze:

1. De dynamiek en de gelaagdheid van (eigen) identiteiten duiden.
2. Omgaan met diversiteit in het samenleven en het samenwerken.
3. Geïnformeerd en beargumenteerd met elkaar in dialoog gaan.
4. Actief participeren aan de samenleving, rekening houdend met de rechten en plichten van iedereen binnen de rechtsstaat.
5. De wederzijdse invloed tussen maatschappelijke ontwikkelingen en de impact ervan op de (globale) samenleving en het individu kritisch benaderen.
6. Democratische besluitvorming op lokaal, nationaal en internationaal niveau duiden.
7. Democratische principes en democratische cultuur kaderen binnen de moderne rechtstaat.

men die zijn samengebracht onder zeven bouwstenen (zie kader p. 19). Het terrein dat zo wordt afgedekt, is vrij omvangrijk. In onze zoektocht naar aanknopingspunten met betrekking tot het omgaan met maatschappelijke conflicten en controversiële onderwerpen, bekijken we hier vooral bouwstenen 2 en 3: omgaan met diversiteit en met elkaar in dialoog gaan.

De memorie van toelichting bij het decreet biedt een goed vertrekpunt om in kaart te brengen wat de overheid precies verwacht op dit vlak. Iedere samenleving bestaat uit groepen van mensen die op sociaal, cultureel, politiek en economisch vlak van elkaar verschillen, zo stelt de memorie. Daarom vergt samenleven in diversiteit van burgers dat ze – elk vanuit hun eigen achtergrond en identiteit – instemmen met een geheel van principes en afspraken die de omgang in het publieke leven regelen. Dit vereist niet alleen inzicht in de werking van de samenleving. Onontbeerlijk zijn ook basisvaardigheden als samenwerken, opbouwend denken en, belangrijk, constructief omgaan met (waarden)conflicten.

Om die laatste vereiste concreet uit te werken schrijft eindterm 7.5 voor dat “de leerlingen strategieën (hanteren) om tot constructieve oplossingen voor conflictsituaties te komen”. De memorie vermeldt daarbij dat het werken aan deze vaardigheden best vertrekt vanuit de reële schoolse situatie en leefwereld van de leerlingen. Een tweede element dat we hier naar voor willen halen, is het belang dat wordt gehecht aan het geïnformeerd met elkaar in dialoog gaan. Hier is de verwachting dat leerlingen, aldus eindterm 7.7, in staat zijn hun meningen over maatschappelijke gebeurtenissen, thema’s en trends te onderbouwen met betrouwbare informatie en geldige argumenten.

De klas als democratisch laboratorium

Het voorgaande maakt duidelijk dat de eindtermen burgerschapsvorming een belangrijke rol toebedelen aan het oefenen van het democratische gesprek. Waarom is dat goed? Nogal wat argumenten hiervoor zijn te vinden in de pedagogische literatuur, gaande van de begin-20ste-eeuwse grondlegger van de democratische school John Dewey tot hedendaagse pleidooien voor democratisch leren van Gert Biesta. Zij menen dat democratische burgerschapsvorming moet opgevat worden als praktijk, niet louter als over te dragen kennis.

Een te eenzijdige focus op dat laatste kan zich namelijk manifesteren als een beperkte vorm van waardeoverdracht. Leerlingen leren zo bijvoorbeeld wel over de rechten en plichten die ze hebben als burgers of over de werking van het politiek systeem en democratische instellingen. Echter, het (helpen) ontwikkelen en uiten van hun eigen – mogelijks andersluidende – stem dreigt te worden miskend. In deze benadering schuilt het gevaar van een onkritische socialisatie in bestaande politieke en sociale verhoudingen via het onderwijs.

Betekent dit dat de leerkracht, en in het verlengde daarvan de school, geen normatieve aanknopingspunten mag of moet aanreiken? Zeker niet. Opteren voor democratische burgerschapsvorming is niet waardenneutraal en noopt er net toe dat de school de ontwikkeling van democratische waarden en normen bij leerlingen stimuleert. Vanuit het (boven)schools pedagogisch project, het curriculum en de eigen pedagogische rol dragen leerkrachten democratische principes als vrijheid, gelijkwaardigheid en sociale betrokkenheid uit en bewaken zij de grenzen hiervan.

Leerlingen dienen echter tegelijk aangemoedigd en gecapaciteerd te worden om het aangereikte kader aan reflectie te onderwerpen. Zo kunnen ze het op zichzelf en de bredere samenleving betrekken en erover in dialoog treden. Zij moeten via burgerschapsvorming op school de democratie aan den lijve ervaren en de aangereikte democratische waarden en normen in praktijk kunnen brengen. In essentie draait het om het mantra van *practice what you preach*: de klas en de school moeten niet alleen een doorgeefluik van democratische waarden en normen zijn maar ook een oefenplaats in de democratie, een ‘democratisch laboratorium’.

Een open klasklimaat vormt hiertoe een essentiële bouwsteen. Dit veronderstelt dat leerlingen ervaren dat er plaats is voor hun eigen mening, met elkaar in gesprek kunnen gaan en naar elkaar luisteren. Zo leren ze elkaar kennen in hun gelijkenissen en verschillen, waardoor betrokkenheid geprikkeld wordt. De leerkracht helpt leerlingen hierbij en stimuleert de discussie. Ook is er in een open klasklimaat oog voor multiperspectiviteit en toont de leerkracht verschillende aspecten van een bepaald probleem. Wanneer aan deze voorwaarden voldaan is, verhoogt niet alleen het vertrouwen van leerlingen in politieke instellingen, maar neemt ook hun vertrouwen in de medeburger toe. Een open klasklimaat creëert een pedagogische omgeving waarin maatschappelijke vraagstukken en spanningen geadresseerd en geëxploreerd kunnen worden. Dit is belangrijk, want onvermijdelijk kleuren zij ook de alledaagse ervaringen en leefwereld van de leerlingen.

Ruimte voor conflict

De nieuwe eindtermen burgerschapsvorming lijken deze benadering van burgerschapseducatie te onderschrijven. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het belang dat aan de dialoog gehecht wordt. Wat betekent dat nu concreet voor het omgaan met maatschappelijke conflicten en controversiële onderwerpen? De deliberatieve insteek die de nieuwe eindtermen lijkt te inspireren, biedt hier meer duidelijkheid over. Die benadering ziet de democratie als méér dan de afweging van belangen en de optelsom van stemmen. Ze benadrukt ook dat burgers en overheden aan elkaar moeten uitleggen waarom ze bepaalde meningen toegedaan zijn. Vervolgens moeten ze samen praten – delibereren – over wat goed is voor de samenleving.

Dat alles is aan enkele regels gebonden. Meningen moeten met rationele en geldige argumenten onderbouwd worden, terwijl drogredenen, persoonlijke aanvallen of manipulatie

worden geschuwd. De deliberatieve benadering kent vandaag enige populariteit in debatten over de handhaving van de westerse democratie. In tijden van *fake news* is er ook heel wat dat in het voordeel van de deliberatieve filosofie pleit. Op een redelijke manier met elkaar praten en samen tot beslissingen komen; in tijden van polarisatie kan een *old school* benadering plots verbazingwekkend fris overkomen.

Toch zijn er een aantal kanttekeningen te plaatsen bij deze deliberatieve insteek. Niet zozeer wat de centrale uitgangspunten ervan betreft: wie kan er nu *tegen* een rationele uitwisseling van meningen en ideeën zijn? Wel is het de vraag of een rationele en onderbouwde dialoog in alle situaties even haalbaar of zelfs wenselijk is. Ten eerste, wanneer we van alle leerlingen verwachten dat ze de taal van de deliberatieve dialoog kunnen of moeten spreken, dreigen situaties te ontstaan waarin tal van jongeren zich niet helemaal op hun gemak zullen voelen of het zelfs moeilijker zullen vinden hun *eigen stem* te vinden. Dit is nochtans een cruciale voorwaarde om van een open klas-klimaat te spreken. Sommige leerlingen zijn van thuis uit bijvoorbeeld weinig vertrouwd met de vereisten van de deliberatieve dialoog, zijn verbaal niet zo sterk, of drukken zich liever op een andere manier uit. De kans is groot dat deze leerlingen zich tijdens een klasgesprek zullen terugtrekken in stilzwijgen, of juist extra fel uit de hoek zullen komen, bijvoorbeeld vanuit gevoelens van onmacht of verontwaardiging omdat ze niet gehoord worden in hun eigen stem.

Dat brengt ons bij een tweede kanttekening. Van Twitter-conversaties tot de familietafel: gesprekken over maatschappelijke kwesties verlopen in de praktijk vaak niet volgens het verwachtingspatroon van de rationele dialoog. Integendeel, het kan er behoorlijk heftig aan toegaan. Politiek is immers meer dan het rationele uitwisselen van geldige argumenten en het zoeken naar pragmatische oplossingen. Politiek heeft steeds een symbolische en emotionele inzet. Het mag daarom niet verbazen dat gesprekken over politiek vaak leiden tot verhitte meningsverschillen en conflicten.

De meeste leerkrachten weten uit ervaring dat ook in de klas politieke en maatschappelijke thema's zelden op een louter rationele manier ter sprake komen. Het is uiteraard een nobel streven zo veel mogelijk jongeren te leren hoe ze een redelijke dialoog kunnen aangaan en hun meningen zo goed mogelijk kunnen onderbouwen. Maar of dat ook betekent dat leerkrachten conflicten uit de weg moeten gaan, is een andere zaak. Emotioneel geladen controverses zijn eigen aan politiek. Wie hoopt de stoom van de ketel te laten door conflicten te negeren of te onderdrukken, loopt grote kans bedrogen uit te komen.

Zonder controverse geen democratie

De eindtermen burgerschapsvorming bevatten enkele aanknopingspunten om aan deze kanttekeningen tegemoet te komen. Ten eerste benadrukken ze naast de deliberatieve dialoog ook het belang van conflictantering. Voor het samenleven in diversiteit,

zo geven de eindtermen aan, is het belangrijk dat leerlingen “constructief leren omgaan met (waarden)conflicten”. Die aandacht voor conflicthantering is bijzonder belangrijk. Tegelijkertijd blijkt uit het bovenstaande dat we de ruimte voor controversie best breder invullen dan het louter hanteren en ‘oplossen’ van conflicten. Controversiële onderwerpen mogen niet uit de weg worden gegaan in de klas, en er is plaats nodig voor botsende meningen en verhitte meningsverschillen.

In politiek-filosofische termen verschuift de nadruk van een *deliberatief* paradigma naar een *agonistische* benadering. Daarin staat niet zozeer de rationele dialoog maar wel het onvermijdelijke politieke conflict centraal. Zonder controversie geen democratie, luidt het in de woorden van de Amerikaanse pedagoge Diana Hess. Deze benadering geeft maximale ruimte voor het beleven en verkennen van identiteiten en ideologische tegenstellingen, zolang leerlingen de grenzen van het democratische samenleven respecteren, vrijheid en gelijkheid in acht nemen, en elkaar als tegenstrevers en niet als vijanden beschouwen. Dat betekent ook dat leerlingen kritische vragen mogen stellen over wat volgens hen de bestaande machtsorde uitmaakt. Makkelijk is dat allemaal niet. Maar het is wel van belang wanneer we een klasklimaat willen creëren waarin leerlingen het gevoel hebben dat hun stem telt, ook als die botst met die van anderen.

Ten tweede bieden de eindtermen kansen om niet alleen door middel van de traditionele dialoog of discussie rond controversiële thema's aan de slag te gaan. In het licht van het transversale karakter van de eindtermen is het bijvoorbeeld mogelijk verbanden te zoeken tussen de eindtermen burgerschap en de competenties cultureel bewustzijn en culturele expressie. Omdat de taal van kunst meerlagig is en blikvelden kan openen, bieden kunstzinnige werkvormen mooie perspectieven om leerlingen te laten werken rond delicate thema's. Zeker voor leerlingen die niet al te graag ‘praten’, zijn deze werkvormen bijzonder geschikt om hen tot bespiegelingen over zichzelf en de wereld te bewegen. Ook filosofische gesprekken, waarin in alle openheid en vrijheid vragen gesteld en antwoorden verkend worden, maken het mogelijk leerlingen te laten nadenken over de samenleving.

Slotsom?

Wanneer het over klasgesprekken en een open klasklimaat gaat, lijken de eindtermen geïnspireerd door een deliberatieve insteek. Dat is op zich een goede zaak. Maar als we het onvermijdelijk conflictueuze karakter van politiek ook in de klas een plaats willen geven, is het nodig de horizon te verbreden. In de nieuwe eindtermen zijn daarvoor waardevolle aanknopingspunten te vinden. De vermelding van conflicthantering is bijzonder belangrijk. Ook de verbanden tussen burgerschapscompetenties en culturele expressie bieden volop kansen. Tal van mogelijkheden dus om met leerlingen aan de slag te gaan rond de controversiële vraagstukken waarmee onze samenleving vandaag worstelt, en hen te laten oefenen in het democratische conflict.

“In elk gewapend conflict ter wereld zijn er op één of andere manier Belgische vuurwapens in betrokken. Maar wat nieuw is in het conflict in Jemen, is dat het om recente wapens gaat.”

Diederik Cops
Onderzoeker

Een schot in de roos?

Nieuw onderzoek van het Vlaams Vredesinstituut naar de regulering van de schietsport in Vlaanderen

In 2018 vierde het Vlaamse Sportschuttersdecreet zijn tiende verjaardag. Daarom vroeg de voorzitter van het Vlaams Parlement aan het Vredesinstituut om

mogelijke veiligheidsrisico's verbonden aan de schietsport in Vlaanderen in kaart te brengen en een bijhorend advies te geven over de regulering van de schietsport in Vlaanderen. We analyseerden de bestaande wetgeving, procedures en praktijk. Daarnaast gingen we in gesprek met de betrokken actoren en belanghebbenden, onder andere de drie gemachtigde Vlaamse schietsportfederaties, Sport Vlaanderen, de provinciale en federale wapendienst(en), de federale politie, Wapenunie en de Actieve Verdediging der Wapenliefhebbers, om mogelijke risico's te identificeren. We stelden het onderzoek op 8 november 2018 voor in de Commissie Sport van het Vlaams Parlement.

NILS DUQUET

Nood aan gedetailleerde cijfers

Een eerste conclusie van onze studie is dat het stelsel van sportschieten (zoals uitgewerkt in het Vlaams Sportschuttersdecreet) vrij goed werkt. Over het algemeen vervullen de schietsportfederaties hun belangrijke taak naar behoren. De veiligheidsregels voor het gebruik van vuurwapens bij het beoefenen van de schietsport worden goed opgevolgd, dat merken we aan het beperkte aantal ongelukken op de schietstand. Verder stelt het Vredesinstituut vast dat de betrokken actoren weinig weet hebben van het gebruik van wapens van sportschutters en recreatieve schutters bij geweldsincidenten buiten de schietstand. Omdat er momenteel geen gedetailleerde cijfers bestaan over geweldsincidenten met vuurwapens in Vlaanderen, adviseren we de overheid om informatie over de frequentie, aard en context van geweldsdelicten met vuurwapens systematisch te verzamelen en te analyseren. Op die manier kan de overheid in de toekomst haar beleidsprioriteiten op basis van betrouwbare gegevens bepalen.

Verhoogde interesse in schietsport

In het Centraal Wapenregister staan minstens 107.000 vuurwapens geregistreerd voor sportief en recreatief schieten. De schietsport is hierdoor de belangrijkste reden voor vuurwapenbezit in Vlaanderen. De afgelopen jaren steeg het aantal leden van de drie gemachtigde schietsportfederaties naar meer dan 30.000 leden. Uit de studie blijkt dat bij verschillende bevroegde actoren het gevoel bestaat dat de recent toegenomen populariteit van de schietsport mogelijk ook verband houdt met de terroristische schietincidenten van de afgelopen jaren. In de nasleep van dergelijke incidenten

ACTIVITEITEN WAPENHANDEL

31/01/2018

Presentatie **'From understanding to action: Terrorist access to firearms in the EU'** Seminarie over VN Actieplan voor bestrijding Kleine en Lichte Wapens, Parijs

03/04/2018

Presentatie **'Project SAFTE: Studying the acquisition of firearms by terrorist networks in Europe'** CEPOL, Madrid

17/04/2018

Slotconferentie project SAFTE **'Terrorist access to illicit firearms markets in Europe'** Vlaams Parlement, Brussel

16/05/2018

Presentatie **'Project SAFTE: Terrorist Access to illicit gun markets in Europe'** UNODC Commission on Crime Prevention and Criminal Justice, Wenen

17/05/2018

Presentatie **'Developing policy actions to counter firearms acquisition by terrorists in the EU'** Public Policy Exchange, Brussel

24/05/2018

Presentatie **'Project SAFTE: Firearms acquisition by terrorists in Europe'** Interfederaal Comité ter Bestrijding van Illegale Wapenhandel, Brussel

24/05/2018

Presentatie **'De Belgische wapenhandel'** UPV-afdeling, Geraardsbergen

28/05/2018

Presentatie **'Project SAFTE: Firearms acquisition by terrorists in Europe'** 9th Regional meeting of SALW Commissions, Tirana

15/06/2018

Toelichting **'Juridisch kader schietsport in Vlaanderen'** i.s.m. Schietstand Zilverberg, Kontich

18/06/2018

Presentatie **'Firearms acquisition by terrorists in the EU research findings from project SAFTE'** Commissie Terrorismebestrijding, Europees Parlement, Brussel

22/06/2018

Presentatie **'Terrorist access to converted firearms in Europe: Research findings from project SAFTE'** i.s.m. Small Arms Survey & de vaste vertegenwoordiging van Frankrijk bij de VN voor het seminarie 'Legal loopholes and terrorism: Converted firearms in Europe and beyond', New York

3/10/2018

Presentatie **'Firearms acquisition by terrorists in the EU Research findings from project SAFTE'** Europees Netwerk van Forensische Wetenschapsinstituten, Kopenhagen

4/10/2018

Presentatie **'Recente aanpassingen van de Wapenwet'** Studiedag Belgische wapenwetgeving, Brussel

10/11/2018

Debat **'Bewapening - in vredesnaam?'** Herdenkingscomité Camille Huysmans & Vredescentrum, Antwerpen

8/11/2018

Voorstelling **rapport 'Een schot in de roos?'** en advies inzake schietsport in Vlaanderen Commissie Sport Vlaams Parlement, Brussel

9/11/2018

Presentatie **'Prolifratie van kleine en lichte wapens: Probleem en aanpak'** Hogere Studies voor Veiligheid en Defensie, Brussel

13/11/2018 & 18/11/2018

Presentatie **'Arms flows and terrorism in the Middle East and the EU'** Seminarie 'Preventing terrorist from acquiring weapons', resolutie 2370 VN Veiligheidsraad, New York

11/12/2018

Presentatie **'Legal and illegal arms trade in Belgium'** i.s.m. Vrije Universiteit Brussel voor lessenreeks 'Redelijk Eigenzinnig', Brussel

kregen zowel de provinciale wapendiensten als de gemachtigde schietsportfederaties in Vlaanderen meer vragen naar de mogelijkheden voor legaal wapenbezit en eventueel lidmaatschap van schietclubs. Daarom adviseert het Vredesinstituut de federaties om erop toe te zien dat schietclubs goede intakegesprekken met potentiële leden afnemen en nieuwe leden goed begeleiden. Verder raden we de provinciale wapendiensten aan om bij nieuwe wapenvergunningen voor het recreatief schieten een ontbindende voorwaarde te voorzien zodat deze vergunning onmiddellijk ingetrokken kan worden indien de nieuwe schutter niet kan aantonen het verplicht aantal jaarlijkse schietbeurten te behalen.

Sportief en recreatief schieten

Om vuurwapens te bezitten, moeten geïnteresseerden aan een aantal veiligheidsvoorwaarden voldoen. Zo mogen personen die veroordeeld zijn voor bepaalde criminele feiten logischerwijs geen vuurwapens kopen. Beoefenaars van de schietsport in Vlaanderen kunnen op twee manieren hun hobby beoefenen met vergunningsplichtige vuurwapens: via het stelsel van het 'sportief schieten' (met een sportschutterslicentie) zoals bepaald in het Vlaams Sportschuttersdecreet of via het stelsel van het 'recreatief schieten' zoals bepaald in de federale Wapenwet. De sportschutters zijn steeds lid van een schietclub die aangesloten is bij een van de gemachtigde schietsportfederaties. De recreatieve schutters echter niet: velen onder hen zijn lid van een dergelijke federatie, maar sommigen niet. Dit is namelijk geen vereiste voor recreatieve schutters.

Verschillen in veiligheidsvoorwaarden

Wanneer iemand een wapenvergunning aanvraagt, adviseert de lokale politie steeds de provinciale wapendiensten. Het doel is om personen die niet veroordeeld werden, maar die mogelijk problematisch gedrag vertonen en een risico voor de openbare orde vormen, uit te sluiten van legaal wapenbezit. Voor het verkrijgen van een sportschutterslicentie is dit proactief advies van de lokale politie echter niet vereist. Nochtans is er onder de betrokken actoren een brede overeenstemming dat dit een doeltreffende manier is om risicogevalen tijdig op te sporen.

Verder bestaan er verschillen in de controle op het naleven van de voorwaarden voor wapenbezit. Bij sportschutters wordt, bovenop de vijfjaarlijkse controle bij de hernieuwing van hun sportschutterslicentie, jaarlijks gecontroleerd of ze wel actief lid zijn van de schietsportfederatie (door te kijken of zij hun 12 verplichte schietbeurten per jaar volbrachten). Ook wordt nagegaan of ze ondertussen niet werden veroordeeld voor relevante misdrijven. Recreatieve schutters daarentegen, dienen slechts 10 schietbeurten per jaar te realiseren. De naleving van de voorwaarden wordt - indien ze in de tussentijd geen nieuwe vuurwapens verwerven - ook slechts om de vijf jaar gecontroleerd. Uit onze studie blijkt bovendien dat een aantal Vlaamse provinciale wapendiensten aangeven dat ze, vanwege personeelstekorten en capaciteitsproblemen, hun controlefunctie niet steeds naar behoren kunnen uitvoeren. Bijgevolg lijden de vijfjaarlijkse controles van de uitgereikte wapenvergunningen hier in sommige provincies onder. Het concrete gevolg van deze verschillen is dat een sportschutter en een recreatieve schutter die op hetzelfde moment op dezelfde schietstand schieten met hetzelfde 9mm pistool allebei op een andere manier worden gecontroleerd.

Schutters willen hun hobby op een veilige en legale wijze beoefenen. De verschillen tussen sportief en recreatief schieten verhogen echter het risico op misbruik door personen die minder geïnteresseerd zijn in de schietsport op zich en eigenlijk vooral een vuurwapen in huis willen hebben. Het is dan ook in het belang van de vele bonafide schutters om de veiligheidsrisico's die hieraan verbonden zijn zoveel mogelijk te beperken. We benadrukken daarom het belang om de verschillende regelgevingen verder te stroomlijnen.

Wie is bevoegd voor het recreatief schieten?

De huidige regeling met het dubbele stelsel van sportief schieten (gereguleerd door het Vlaams Sportschuttersdecreet) en het recreatief schieten (gereguleerd door de Federale Wapenwet) geeft Vlaanderen weinig marge om het stelsel van sportief schieten te versterken. Om de veiligheidsrisico's te beperken, is het aangewezen om de voorwaarden voor het verwerven en behouden van vuurwapens door sportschutters en recreatieve schutters zo veel mogelijk te harmoniseren. Hiervoor moet eerst worden uitgeklaard wie precies bevoegd is voor het recreatief schieten: Vlaanderen of de federale overheid? Terwijl de federale overheid bevoegd is voor de veiligheid van haar onderdanen, hebben

de Gemeenschappen de volledige bevoegdheid voor het uitvaardigen van regels die eigen zijn aan de hun toegewezen aangelegenheden (in dit geval sport en vrijetijdsbesteding).

Risico op shopping

In tegenstelling tot in Franstalig België zijn in Vlaanderen meerdere gemachtigde schietsportfederaties actief. Doordat schietclubs in Vlaanderen momenteel makkelijk kunnen overstappen van de ene federatie naar de andere, bestaat het risico op *shopping*. In 2013 vroeg de minister van Sport daarom aan de gemachtigde federaties om duidelijke afspraken te maken en een aantal basisregels op te stellen in een gezamenlijke zelfreguleringsnota. Dit is tot op heden echter niet gebeurd als gevolg van de sterke concurrentie en soms moeilijke samenwerking tussen de twee grote gemachtigde schietsportfederaties, FROS en VSK.

Daarom adviseert het Vredesinstituut dat Sport Vlaanderen haar toezichtfunctie nog meer ter harte neemt door de activiteiten van de federaties nauwgezet en tijdig op te volgen. Sport Vlaanderen kan de ontwikkeling van een gezamenlijke zelfreguleringsnota ook stimuleren door bijvoorbeeld regelmatig vergaderingen te organiseren waarbij de federaties eventuele geschillen constructief kunnen bespreken.

Versterken van de capaciteit van de betrokken actoren

Door de gelaagdheid van het controlesysteem inzake vuurwapenbezit in België en de vaststelling dat de bestaande regelgevingen momenteel niet optimaal op elkaar zijn afgestemd, is het van groot belang om te investeren in de capaciteiten van al deze actoren zodat er geen zwakke schakels zijn. De gemachtigde schietsportfederaties zelf spelen hier uiteraard een sleutelrol. Ze kunnen hun functie in het garanderen van een goed veiligheidsbeleid verder opnemen door een dergelijke zelfreguleringsnota vorm te geven. Hierin kunnen ze zich bijvoorbeeld verbinden om meer clubbezoeken uit te voeren en nauwgezet de kwaliteit van de georganiseerde proeven op te volgen. Ook door hun processen en documenten te digitaliseren kunnen de federaties bijdragen aan zowel veiligheid als efficiëntie. Daarbij mag de verantwoordelijkheid van de schietclubs en individuele leden niet worden genegeerd. Uiteindelijk zijn zij diegenen die dagelijks instaan voor het veilig beoefenen van hun sport.

Militaire investeringen: nieuwe uitdagingen voor de controle op de export van militair materieel in Vlaanderen

Investerings in militair materieel en in militair onderzoek en ontwikkeling (O&O) beheersten in 2018 een belangrijk deel van de Vlaamse,

Belgische en Europese politieke agenda. De federale regering besliste vorig jaar over de aankoop van nieuw militair materieel. Daarnaast kondigde de Europese Unie haar voornemen aan een defensiefonds op te zetten voor militair onderzoek en ontwikkeling en zo voor het eerst in haar geschiedenis EU-budget te voorzien voor rechtstreekse militaire investeringen. In Vlaanderen rees de vraag of, omwille van deze evoluties, het sinds 1995 bestaande verbod op overheidssteun voor O&O-projecten met militaire finaliteit nog wenselijk of houdbaar was. Ook het Vlaams Vredesinstituut besteedde, op vraag van het Vlaams Parlement, aandacht aan dit thema. In dit essay staan we stil bij de impact van deze investeringen op Vlaamse exportcontrole en de uitdagingen voor het Vlaamse exportcontrolesysteem.

DIEDERIK COPS

Wereldwijd stijgen militaire uitgaven al enkele jaren. Verschillende militaire investeringen die werden aangekondigd in 2018 hebben een rechtstreekse impact op de Vlaamse beleidsvorming. De Belgische federale overheid besliste formeel over de aankoop van nieuwe gevechtsvliegtuigen, *drones* en pantservoertuigen, en startte (samen met Nederland) de procedure voor de vervanging van de marinevloot. In al deze projecten vloeit in principe een gedeelte van het geïnvesteerde geld terug naar Belgische bedrijven via industriële participatie. Daarnaast lanceerde de Europese Commissie in haar voorstel van meerjarenbegroting 2021-2027 het Europees Defensiefonds (EDF). Via dit fonds wil de EU jaarlijks 1,5 miljard euro investeren in Europese militaire onderzoeks- en ontwikkelingsprojecten.

Deze initiatieven kenden in 2018 een directe weerslag op de Vlaamse politieke agenda. Sinds 1995 was het door de richtlijn Van den Brande (ook bekend als de IWT-richtlijn) verboden voor de Vlaamse overheid steun te geven aan O&O-projecten met een militaire finaliteit. Bezorgdheden over de concurrentiepositie van Vlaamse bedrijven en een veranderd geopolitiek veiligheidsbeeld deden de Vlaamse regering overwegen dit bestaande Vlaamse beleid te actualiseren. Vlaamse overheidssteun voor defensie-gerelateerde O&O-projecten zou nodig zijn om Vlaamse bedrijven en onderzoeksinstituten te kunnen laten participeren aan het EDF. Deze actieve ondersteuning zou Vlaamse bedrijven daarnaast sterker doen staan in de industriële participatieprogramma's. Het Vlaams Parlement besteedde heel wat aandacht aan deze beleidsintenties. In het najaar van 2018 besliste de Vlaamse regering om dit beleid te actualiseren en

ACTIVITEITEN WAPENHANDEL

19/04/2018

Presentatie **'Vlaamse buitenlandse wapenhandel'** theatervoorstelling voor jongeren 'Oeps', Leper

23/08/2018

Bijdrage seminarie **'Strengthening ATT implementation by better understanding diversion risks'** i.s.m FOD Buitenlandse Zaken & Conflict Armament Research, Tokio

18/09/2018

Presentatie **'The EU and conventional arms exports: between convergence and divergence'** UN disarmament fellows meeting, Brussel

5/11/2018

Debat **'Are the civilians paying the price of modern war? The Middle East conflict in Syria, Yemen and Iraq'** Handicap International & UGent, Gent

8/11/2018

Bijdrage conferentie **'How to improve reporting'** Conferentie 'reviewing Europe's regulations on arms export control', Berlijn

14/11/2018

Presentatie **'Arms trade treaty'** Internationale interculturele week VIVES-SAW 2018, Kortrijk

14/11/2018

Presentatie **'SDG's en illegale wapenhandel: Hoe illegale wapenhandel voorkomen en aanpakken via het VN-Wapenhandel-verdrag'** Internationale interculturele week VIVES-SAW 2018, Kortrijk

28/11/2018 & 29/11/2018

Bijdrage **Algemene Vergadering – Parlementair Forum Kleine en Lichte Wapens**, bijdrage aan **de verklaring van Brussel – parlementaire actie voor vrede**, Brussel

4/12/2018

Presentatie **'Dual use of research and misuse of research'** Ethische week 2018 Vrije Universiteit Brussel, Brussel

6/12/2018

Presentatie **'Project SAFTE: Firearms acquisition by terrorists in Europe'** 3rd Regional Coordination Conference for Counter-Terrorism and prevention and Countering Violent Extremism in South East Europe, Istanbul

Vlaamse overheidssteun voor defensiegerelateerde O&O-projecten opnieuw principieel mogelijk te maken. In deze debatten leverde het Vlaams Vredesinstituut een actieve bijdrage. Op vraag van de voorzitter van het Vlaams Parlement gaven we een advies over een actualisering van deze IWT-richtlijn. In het begeleidende onderzoek identificeerden we verschillende uitdagingen voor de Vlaamse overheid inzake de financiering van defensiegerelateerde O&O. In dit essay belichten we de specifieke uitdagingen van deze evoluties op het vlak van exportcontrole.

Belgische en Europese investeringen in defensie: Opportunititeiten voor Vlaamse bedrijven en onderzoeksinstellingen

Vlaamse bedrijven kunnen op verschillende manieren betrokken worden in de geplande investeringen. Het federale aankoopprogramma voor militair materieel voorziet immers expliciet een economische return in België. De mate waarin Belgische bedrijven kunnen genieten van economische compensaties – en dus bijkomende opdrachten en contracten krijgen door het betrokken buitenlandse bedrijf – is een criterium in de beslissingsprocedure. Deze participatie kan gebeuren door Belgische bedrijven in te schakelen in de ontwikkelings- en productieketen van het aangekochte product of in het toekomstige onderhoudsprogramma. Daarnaast zullen Belgische bedrijven betrokken worden in toekomstige projecten van de buitenlandse bedrijven. Wanneer het aangekochte product al grotendeels ontwikkeld is en de toevoerketens dus al gevestigd zijn – zoals bij de F-35 – zullen Belgische bedrijven echter nog relatief weinig toegang krijgen tot dat productieproces. De industriële participatie zal dan eerder de vorm van toekomstige partnerschappen aannemen. Hoewel deze industriële participatie ook projecten buiten de strikt militaire sfeer kan omvatten, zal ze wellicht in belangrijke mate defensiegerelateerd zijn.

Het Europees Defensiefonds bestaat uit twee luiken. Een eerste luik voorziet de volledige financiering van onderzoek naar innovatieve militaire technologieën en producten. In het tweede luik, gericht op de gezamenlijke ontwikkeling van nieuwe militaire systemen, bedraagt de Europese financiering maximaal 20% van het project. Het resterende bedrag zou dan moeten komen van de participerende nationale overheden (en bedrijven). Met het EDF wil de Europese Commissie Europese defensiesamenwerking stimuleren en de defensie-industrie europeaniseren. Projecten zullen daarom minstens drie bedrijven uit ten minste twee Europese lidstaten moeten betrekken. Technologische autonomie, ondersteuning van de defensie-industrie en versterking van de Europese veiligheid zijn de doelstellingen. In de loop van 2019 zullen de voorbereidingen van de consortia in zowel het onderzoeks- als het ontwikkelingsluik op kruissnelheid komen. Het is echter onzeker of het EDF zijn doelstellingen zal kunnen halen gezien zijn relatief beperkte omvang, de grote versnippering van de defensie-industrie in Europa en de focus op directe militaire behoeften (en minder op werkelijk innovatieve technologieën). Bovendien bestaat er binnen de lidstaten, het Europees Parlement

en het maatschappelijk middenveld heel wat weerstand tegen het gebruik van het EU-budget voor militaire investeringen.

Belgische en Europese investeringen in defensie: Goede afspraken maken goede vrienden

De overgrote meerderheid van de toekomstige engagementen en samenwerkingen voor de ontwikkeling en productie van nieuwe militaire producten zullen ook een impact op het exportcontrolesysteem hebben. Het nieuwe militair materieel voor het Belgisch leger wordt geleverd door buitenlandse bedrijven, zoals het Amerikaanse Lockheed Martin (het F-35 gevechtsvliegtuig) en General Atomics (de *Sky Guardian* drones) of de Franse bedrijven Renault, Nexter en Thales (de *Scorpion* pantservoertuigen). Samenwerking met deze bedrijven – of het nu om deelname aan de toeleveringsketen van deze systemen zelf gaat, of om samenwerking in toekomstige projecten – betekent bijna per definitie dat vergunningsplichtige producten zullen worden uitgevoerd door Belgische (Vlaamse) bedrijven.

Op Europees niveau dreigt het doel van een geïntegreerde Europese defensie-industrie en verregaande Europese defensiesamenwerking te botsen op de realiteit van de grote verschillen in het wapenexportbeleid van de lidstaten. Ondanks verschillende pogingen van de EU om deze nationale exportcontrolesystemen op elkaar af te stemmen, is van harmonisering momenteel weinig sprake. Deze substantiële verschillen brengen twee concrete uitdagingen mee. In de eerste plaats zal de nationale organisatie van exportcontrole een belasting vormen tijdens de onderzoeks- en ontwikkelingsprojecten. De Europese uitwisseling van technische kennis, technologieën en andere O&O-output tussen bedrijven en onderzoeksinstellingen uit verschillende landen zal immers veelal vergunningsplichtig zijn. Er bestaan tussen de lidstaten nog verschillen over welke goederen en technologieën vergunningsplichtig zijn, de toegestane vergunningstypes, de gehanteerde administratieve procedures en de verplichtingen inzake eindgebruikersverklaringen en de mogelijkheid tot wederuitvoer. Voor de betrokken bedrijven en onderzoeksinstellingen betekent dit dat ze wellicht met uiteenlopende administratieve verplichtingen en controlesystemen in aanraking zullen komen.

Daarnaast zal het succes van het EDF en van de gezamenlijke O&O-projecten mede afhankelijk zijn van de mate waarin de deelnemende landen overeenstemming vinden over de uiteindelijke toekomstige verkoop van de ontwikkelde producten. Het ontwikkelde product zal immers niet enkel dienen voor de militaire behoeften van de deelnemende landen, maar zal op termijn ook verkocht worden aan andere landen. Wapenexport is dus bijna onvermijdelijk bij het opzetten van militaire internationale samenwerkingsverbanden. Net om die reden bevatten vroegere en huidige internationale samenwerkingsverbanden voor de ontwikkeling van nieuwe wapensystemen altijd afspraken en procedures over de uiteindelijke export. De ontwikkeling van het A400M militair transportvliegtuig – waaraan België en Belgische (Vlaamse en Waalse) bedrijven

participeren - binnen de *Organisation for Joint Armament Cooperation (OCCAR)* is hiervan een goede illustratie. Dit samenwerkingsakkoord voorziet dat het producerende bedrijf – in dit geval Airbus - toestemming moet vragen aan de participerende overheden indien het wil exporteren naar nieuwe bestemmingen.

Ook het Frans-Duitse Vriendschapsverdrag dat bondskanselier Angela Merkel en president Emmanuel Macron op 22 januari 2019 ondertekenden illustreert de noodzaak aan duidelijke afspraken inzake wapenexport bij internationale defensiesamenwerking. In dit verdrag drukken beide regeringen de wil uit om een grotere samenwerking tussen de beide defensie-industrieën te bewerkstelligen. Tegelijkertijd erkent het verdrag dat gedeeld vertrouwen tussen beide overheden noodzakelijk is voor een goede samenwerking. Een gezamenlijke visie op wapenexport blijkt essentieel voor dit vertrouwen en voor de succesvolle ontwikkeling van gemeenschappelijke projecten, hoewel de eventuele wapenexport naar een ander land in principe pas vele jaren later effectief zal gebeuren.

Uitdagingen voor de Vlaamse overheid

Wat betekent dit alles voor Vlaanderen? Voor welke uitdagingen staat de Vlaamse overheid, en dan meer specifiek het Vlaamse wapenexportcontrolesysteem? In eerste instantie brengen deze initiatieven uitdagingen mee voor de interne organisatie van de controle op de export van strategische goederen. De waarschijnlijke toename in het aantal vergunningsaanvragen en in het aantal betrokken bedrijven en onderzoeksinstellingen legt bijkomende druk op het huidige controlesysteem. Ten tweede zijn deze organisationele uitdagingen onlosmakelijk verbonden met het vraagstuk van de inhoudelijke controle op de wenselijkheid van concrete gevallen van wapenuitvoer en de toepassing van de huidige principes in het Vlaamse wapenexportbeleid.

In de eerste plaats betekenen de geplande investeringen en de actieve ondersteuning door de Vlaamse overheid dat Vlaamse bedrijven wellicht zullen participeren in deze internationale defensiegerelateerde onderzoeks- en ontwikkelingsprojecten. De exacte omvang van deze participatie is momenteel zeer moeilijk in te schatten. Wel is duidelijk dat deze participatie gepaard zal gaan met een toename van het aantal vergunningsplichtige transfers van goederen en technologieën. Een goede voorbereiding op de verwachte stijging in het aantal vergunningsplichtige transacties, is daarom belangrijk. De behandeling van bepaalde exportvergunningen neemt momenteel al heel wat tijd in beslag; een grotere werklust zou de huidige (soms zeer lange) doorlooptijden nog verder onder druk kunnen zetten. De investeringen in de ontwikkeling van een online verwerkingssysteem voor vergunningsaanvragen, dat in principe in de loop van 2019 operationeel wordt, zijn daarom nodig om deze toekomstige uitdagingen het hoofd te bieden.

Bovendien zullen de toekomstige investeringen en de versoepeling van het Vlaamse beleid inzake overheidssteun voor defensiegerelateerde O&O-projecten er waarschijnlijk toe leiden dat ook nieuwe bedrijven en onderzoeksinstellingen met het bestaande

controleregime in aanraking komen. Wij bevelen daarom aan dat de Vlaamse overheid opvolgt welke Vlaamse bedrijven en onderzoeksinstellingen participeren aan de Europese programma's en samenwerkingen opzetten met buitenlandse defensiebedrijven in de context van het federale aankoopprogramma. Ook de bedrijven die buiten deze programma's om Vlaamse overheidssteun vragen voor defensiegerelateerde onderzoeks- en ontwikkelingsprojecten kunnen best proactief opgevolgd worden. De uitbouw van een outreach strategie om de bewustwording over de decretale verplichtingen met het oog op *compliance* te verhogen, zal een belangrijke tijdsinvestering inhouden. Om de efficiëntie en de effectiviteit van de controle te garanderen, is zo'n strategie echter noodzakelijk.

Een tweede uitdaging situeert zich op het vlak van de export van het ontwikkelde wapensysteem. Het succes van internationale samenwerking, ongeacht of ze nu tussen twee of meer landen gebeurt, staat of valt bij het vertrouwen tussen de betrokken overheden. Vertrouwen in een gedeelde inschatting van de export van de ontwikkelde wapensystemen is hiervan een essentieel onderdeel. Net dit blijkt in de huidige Europese context een pijnpunt. Lidstaten verschillen nog steeds sterk in hun beoordeling van de wenselijkheid van de export van militair materieel. De grote verschillen in hoe lidstaten momenteel omgaan met wapenexport naar landen als Saoedi-Arabië en de Verenigde Arabische Emiraten illustreren dit. Juist het besef van deze verschillen en het daarmee samenhangende gebrek aan vertrouwen, doet de meeste lidstaten afwijzend staan tegen een verdere afbouw van exportcontrole binnen Europa.

Duidelijke afspraken en procedures die de omgang met toekomstige wapenexport regelen zijn daarom nodig. Ze maken ook deel uit van de praktijk van internationale defensiesamenwerking. België kent echter een unieke situatie die een bijkomende dimensie toevoegt. De federale overheid koopt militair materieel aan en participeert formeel aan internationale wapenprogramma's, terwijl de controle op de uitvoer van militair materieel door Vlaamse bedrijven een bevoegdheid van de Vlaamse overheid is. Het is daarom belangrijk dat deelname aan internationale ontwikkelingsprojecten het Vlaamse wapenexportbeleid niet inperkt. De Vlaamse overheid gaat omzichtig om met export van strategische goederen naar onstabiele regio's. Het is belangrijk dat deze Vlaamse beleidskeuzes niet afgezwakt of ondergraven worden door de wil om deel te nemen aan internationale samenwerkingsprogramma's.

Ter uitleiding: Goede voorbereiding maakt goed beleid

Geplande militaire investeringen – ongeacht of het nu gaat om industriële participatie in aankoopprogramma's of deelname aan internationale O&O consortia – brengen belangrijke beleidskeuzes en uitdagingen mee voor de Vlaamse overheid. In eerste instantie betekent de recente versoepeling van de IWT-richtlijn dat de Vlaamse overheid zal moeten bepalen welke defensiegerelateerde O&O-projecten van Vlaamse bedrijven het financieel ondersteunt. Tegelijkertijd willen we met deze bijdrage bena-

drukken dat deze investeringen ook belangrijke uitdagingen voor het Vlaamse export-controlesysteem meebrengen. Deze liggen niet enkel in de interne organisatie en in de uitbouw van goede relaties met andere overheidsdiensten en de bedrijven en onderzoeksinstellingen. Vroegere en huidige voorbeelden van dergelijke samenwerkingsprogramma's illustreren dat internationale defensiesamenwerking en het wapenexportbeleid nauw verweven zijn. Daarom moet voorkomen worden dat de deelname aan internationale samenwerkingsverbanden het huidige Vlaamse wapenexportbeleid onder druk zou zetten. Een Vlaamse wapenexportbeleid dat conflictpreventie en respect voor de mensenrechten centraal stelt, mag immers niet ondergraven worden door interne efficiëntievereisten of externe druk door andere participerende overheden.

VREDESINSTITUUT 2018 IN CIJFERS

11

Publicaties over ons onderzoek

3

Adviezen op basis van onderzoek

55

Inhoudelijke bijdragen aan activiteiten waarvan 14 eigen activiteiten
waarvan 16 activiteiten
in het buitenland

159

Keer vermeld in de media waarvan 21 keer op televisie
of op de radio

1700

Mensen bereikt met mailings

233.465

Weergaven op social media drie keer meer aantal weergaven
in vergelijking met vorig jaar

Evaluatierapport van de Wetenschappelijke Raad 2018

1 FEBRUARI 2019

De Wetenschappelijke Raad evalueert de kwaliteit van het onderzoek van het Vlaams Vredesinstituut en verleent advies aan de Raad van Bestuur en het Wetenschappelijk Secretariaat over belangrijke onderzoekstrends op het gebied van vrede en veiligheid.

De evaluatie gebeurt als volgt: gedetailleerde opmerkingen over afzonderlijke publicaties worden vóór het publiceren gegeven, zodat de auteurs deze opmerkingen nog kunnen verwerken in hun eindversie. De focus van de jaarlijkse beoordeling ligt vervolgens niet zozeer op de afzonderlijke publicaties zelf, als wel op hun algemene relevantie. Bijzondere aandacht wordt besteed aan de ruimere context van de onderzoeksprogramma's van het instituut. De Wetenschappelijke Raad stelt vast dat deze nieuwe procedure goed werkt.

Net zoals de vorige jaren wordt de kwaliteit in het evaluatierapport gemeten op basis van de eigen publicaties van het instituut. Toch neemt de Wetenschappelijke Raad nota van de vele bijkomende activiteiten van het instituut, zoals eigen seminars en lezingen, bijdragen van de onderzoekers aan andere evenementen en publicaties op externe fora. De Wetenschappelijke Raad merkt tevens op dat het instituut aansluiting heeft gezocht bij een breed scala van belanghebbenden, waaronder beleidsmakers, wetenschappers en

het grote publiek. Tijdens de onderzochte periode waren de medewerkers van het instituut zeer actief op het gebied van outreach en hebben zij de zichtbaarheid van hun kwaliteitsonderzoek verder vergroot. Vooral het SAFTE-project werd in de kijker gezet dankzij opmerkelijke presentaties tijdens het seminarie van het VN-Instituut voor Ontwapeningsonderzoek (UNIDIR) op 12 en 13 november in New York en tijdens een seminarie dat het instituut samen met het Belgische ministerie van Buitenlandse Zaken organiseerde tijdens de vierde Conferentie van verdragspartijen bij het International Wapenhandelverdrag. Ook gaven medewerkers van het Vlaams Vredesinstituut een lezing aan Columbia University in New York en een les bij het Agentschap van de Europese Unie voor opleiding op het gebied van rechtshandhaving (CEPOL). Op het vlak van oorlogsherdenking vergrootte het instituut zijn zichtbaarheid aan de hand van een keynote speech tijdens de Holocausteducatiedagen van juni in het Herinneringscentrum Kamp Westerbork in Nederland en via talrijke gesprekken met onderwijsprofessionals. Internationale verslaggeving over het onderzoek van het Vlaams Vredesinstituut door The Guardian, BBC WORLD, NRC Handelsblad, The Washington Post, The Wall Street Journal en andere media onderstreept het succes van de outreach-activiteiten van het instituut.

De evaluatie van de Wetenschappelijke Raad is opgebouwd rond de belangrijkste thematische clusters van het instituut.

Wapenhandel en -gebruik

Sinds de oprichting in 2004 is onderzoek naar wapenhandel en wapengebruik de kernactiviteit van het instituut. De publicaties van het instituut op dit gebied hebben zijn reputatie als leverancier van betrouwbare informatie en kwaliteitsvolle analyses mee vormgegeven. Het instituut deed niet alleen onderzoek naar wapenhandel en -gebruik in het algemeen, maar ontwikkelde ook een aparte onderzoekslijn rond vuurwapens.

Voor het tweede jaar op rij publiceerde het instituut een factsheet over de Vlaamse buitenlandse wapenhandel van het voorgaande jaar (in dit geval 2017), in plaats van een rapport. In dit document van vier pagina's wordt een beknopt overzicht gegeven van het aantal vergunningen, de waarde en de aard van de militaire producten waarvoor een vergunning werd uitgereikt en de bestemming van de export. Bovendien worden in de factsheet de Vlaamse praktijken in een vergelijkend perspectief geplaatst: de cijfers voor Vlaanderen worden in verband gebracht met die voor Wallonië, het Brussels Gewest en het federale niveau. Terwijl de Nederlandstalige versie Vlaamse beleidsmakers als voornaamste doelgroep heeft, toont de Engelstalige versie de ambitie en het potentieel van het instituut om een breder internationaal en vooral Europees publiek te bereiken. Volgens de Wetenschappelijke Raad blijkt uit de factsheet van 2018 dat het nieuwe formaat waardevol is en dat het een verstandige beslis-

sing was om over te stappen van de rapporten naar de beter leesbare factsheets.

In 2018 lanceerde het instituut een ander nieuw formaat: de 'policy brief' (of beleidsnota). Deze eerste editie levert een bijdrage aan het debat over de herziening van het belangrijkste EU-regelgevingskader voor wapenuitvoer, te weten het gemeenschappelijk standpunt van de Europese Raad (2008/944/GBVB). De Wetenschappelijke Raad is van oordeel dat dit nieuwe formaat een waardevolle aanvulling is op de andere publicatiereeksen van het instituut.

Naast de factsheet en de policy brief publiceerde het instituut ook twee rapporten en twee boeken. De twee boeken werden geschreven in het kader van het grootschalige meerjarenproject 'SAFTE' (*Studying the Acquisition of illicit Firearms by Terrorists in Europe*) dat onder leiding van het instituut werd ontwikkeld en gecoördineerd. *Firearms acquisition by terrorists in Europe* is een uitvoerig verslag waarin de resultaten van het SAFTE-onderzoek van het instituut worden samengevat, terwijl *Triggering terror. Illicit gun markets and firearms acquisition of terrorist networks in Europe* de bredere bevindingen van het SAFTE-onderzoek gedetailleerd weergeeft. De Wetenschappelijke Raad feliciteert het instituut met zijn twee indrukwekkende publicaties die de waardevolle bijdrage van het instituut aan het Europese onderzoek naar de aankoop van illegale vuurwapens documenteren. Vooral van *Firearms acquisition* wordt verwacht dat het geruime tijd als standaardreferentie zal gelden. Samen met diverse aanvullende informatiedragers, zoals infographics en factsheets, kan

het werk ook aanleiding geven tot enkele concrete acties op het terrein.

Het rapport *Een schot in de roos? Uitdagingen inzake de regulering van de schietsport in Vlaanderen* sluit aan bij een reeks publicaties van het instituut over wapenbezit in België. De Wetenschappelijke Raad beschouwt dit rapport als een uitstekend basisdocument voor beleidsmakers die te maken krijgen met verschillende vormen van wapenbezit in Vlaanderen en de regulering hiervan. Hetzelfde geldt voor de analyse *Overheidssteun voor dual use en militaire O&O. Uitdagingen en implicaties voor het Vlaams beleid*. Deze analyse is methodologisch verantwoord en verschaft grondige en up-to-date informatie over recente ontwikkelingen, met name op het niveau van de Europese Unie, en de implicaties ervan voor Vlaanderen. Ten slotte publiceerde het instituut drie adviezen in verband met wapenproductie en wapenexport. Behalve de jaarlijkse adviesnota over de Vlaamse wapenhandel, waarvan de publicatie bij het oprichtingsdecreet is opgelegd, publiceerde het instituut ook een advies over de regulering van overheidssteun aan dual-usegoederen en een advies over de schietsport. De nauwere EU-samenwerking rond defensie en de oprichting van een Europees Defensiefonds creëerden nieuwe uitdagingen voor het gevestigde beleid in Vlaanderen om geen steun te verlenen aan onderzoek en ontwikkeling voor militaire doeleinden. Deze uitdagingen hebben tot het genoemde advies omtrent overheidssteun geleid. Elk van de drie adviezen voorziet beleidsmakers van een goede feitenbasis voor empirisch onderbouwde beleidsvorming.

Omgaan met conflict en geweld in de samenleving

Vergeleken met de vele publicaties over wapenhandel en wapenproductie was het onderzoeksprogramma 'Omgaan met conflict en geweld in de samenleving' minder zichtbaar in 2018. Toch moet worden vermeld dat deze minder prominente aanwezigheid van het programma in 2018 voor de Wetenschappelijke Raad geen reden tot bezorgdheid is. De Wetenschappelijke Raad is op de hoogte van de omstandigheden die tot vertragingen in de afwerking en de publicatie van de evaluatie van het Vlaamse deradicaliseringsbeleid hebben geleid. Ook ziet de raad geen aanleiding om te twifelen aan de gegrondheid van eerder genomen strategische beslissingen van het instituut om expertise en een netwerk uit te bouwen voor een analyse en evaluatie van het beleid tegen radicalisering in Vlaanderen. Kortom, de Wetenschappelijke Raad ziet het enorme potentieel van het instituut om een reputatie te verwerven op het vlak van kwalitatief hoogstaand onderzoek naar radicalisering.

Eén belangrijke publicatie in het kader van het programma 'Omgaan met conflict en geweld in de samenleving' is het boek *Omgaan met controverse en polarisatie in de klas*. Dit is een zeer actuele publicatie die naar alle waarschijnlijkheid voer zal zijn voor discussies tussen personen die moeten omgaan met polarisatie op school. In combinatie met diverse aanvullende lesmaterialen zal dit boek ook een breed publiek bereiken.

Directeur

Tine Destrooper (tot april 2019)

Onderzoekers

Yamina Berrezeg
Lore Colaert
Diederik Cops
Nils Duquet
Kevin Goris
Gregory Gourdin
Maarten Van Alstein

Verantwoordelijke Communicatie en Strategie

Brigitte Herremans

Communicatiemedewerker

Naomi Owusu Ansah
Els Roger

Stagiairs

August Bergman
Aurélié Buytaert
Maria Gharibyan
Ishtiaq Khan
Eric Woods

Office managers

Margarida Ferro
Micky Ryckaert

**vlaams
vredesinstituut**

Leuvenseweg 86, 1000 Brussel
tel. +32 2 552 45 91
vredesinstituut@vlaamsparlement.be

www.vlaamsvredesinstituut.eu

www.twitter.com/vredesinstituut
www.facebook.com/vlaamsvredesinstituut
www.linkedin.com/company/flemish-peace-institute

©Fotografie: Dieter Telemans
Vormgeving: Karakters
ISBN nummer: 9789078864950

*“Wie afstand van de feiten doet,
doet afstand van de vrijheid.
Als er niets waar is, kan niemand
kritiek op de macht uitoefenen
omdat daarvoor geen basis is.
Als niets waar is, wordt alles
spektakel. De grootste porte-
monnee betaalt voor het meest
verblindende licht.”*

Timothy Snyder

in Over Tirannie, 2017

vlaams.
vredesinstituut

Het Vlaams Vredesinstituut is een onafhankelijk instituut
voor vredesonderzoek bij het Vlaams Parlement